

De LO-er als pedagoog

De pedagogiek lijkt aan een voorzichtige revival in het onderwijs bezig, gezien de vele publicaties op dat gebied. Maar wat betekent dat? En verandert er dan veel voor het bewegingsonderwijs? Want beschouwen wij onszelf niet al altijd als pedagoog? Maar toch. Daar wilde de redactie wel eens aandacht aan besteden in LO-Magazine.

TEKST BEREND BROUWER

Ons beroep heet niet voor niets leraar lichamelijke opvoeding. Hoewel de aanduiding van het vak door de jaren heen steeds wat verandert (van lichamelijke oefening, naar lichamelijke opvoeding, naar bewegingsonderwijs naar bewegen en sport¹) blijft een constante dat we onderwijs binnen het leergebied Bewegen en Sport zien als een onderdeel van de totale opvoeding van kinderen. Maar dat betekent niet dat we daar door de jaren heen steeds dezelfde invulling of betekenis aan hebben gegeven.

Pedagogiek in de LO is van alle tijden

Harry Stegeman² heeft een mooi overzicht gegeven van de legitimering van het schoolvak lichamelijke opvoeding door de jaren heen

▼
Met respect

en het belang van een pedagogische opdracht daarin. Hij maakt daarin gebruik van een classificatie van ideaaltypische vakconcepten en doelstellingen, ontleend aan Crum³.

De pedagogische opdracht varieert met de tijd, maar is er altijd. Van via het kiezen van de juiste leerstof bijdragen aan de 'Bildung' van de ideale mens, tot het creëren van de voorwaarden om te komen tot optimale ontplooiing van sporttalent. In de toekomstverkenning *Human movement and sports in 2028*⁴ was de gezamenlijke conclusie van alle betrokkenen nog dat in het bewegingsonderwijs ook in de toekomst primair vanuit een pedagogisch perspectief wordt gewerkt. Bewegingsonderwijs is onderdeel van de algemene opvoedkundige opdracht van het onderwijs. En de pedagogische bekwaamheid is (weer) één van de drie pijlers van het *Beroepsprofiel Leraar Lichamelijke Opvoeding*⁵. Pedagogische bekwaamheid wordt daar vooral geïnterpreteerd als bekwaamheid in de manier van omgaan met leerlingen. Als zorgen voor een veilig en ontwikkelingsgericht leer- en werkklimaat, waarin leerlingen op hun eigen wijze tot bloei kunnen komen. Daar hoort bij dat je als leraar aandacht hebt voor de manier waarop leerlingen zich gedragen. Naar elkaar, naar de leraar en naar zichzelf. In die zin ben je als leraar voortdurend aan het opvoeden. En dat is met complexe klassen van 30 leerlingen een enorme opgave. Maar dat is niet waar ik nu de aandacht op wil vestigen.

Pedagogiek is hot

Waarom kun je zeggen dat pedagogiek nu (weer) hot is? Althans in het publieke debat. Van twaalf tot achttien, vakblad voor het voortgezet onderwijs besteedde er een themanummer aan⁶. Gert Biesta⁷, vooral bekend

Anita Riemersma

van *Het prachtige risico van onderwijs* is overal. Het NIVOZ⁸ timmert stevig aan de weg, het Blogcollectief Onderzoek Onderwijs⁹ publiceert aan de lopende band bijdragen die over pedagogiek gaan. Misschien is de aandacht die de herziening van het landelijke curriculum daar wel debet (of credit) aan. De discussie over wat we eigenlijk met zijn allen verwachten van het onderwijs is opgeblaasd sinds #ons-onderwijs2032¹⁰, of ik ben die pedagogische opdracht daardoor weer meer gaan zien. Het Platform Onderwijs 2032 onder leiding van Paul Schnabel stelde dat er in het onderwijs weer meer balans moest komen tussen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Voor het gemak stel ik vooral die laatste twee even gelijk aan een pedagogische opdracht. De Onderwijsraad adviseerde de afgelopen jaren diverse malen over het curriculum¹¹. In *Een smalle kijk op onderwijskwaliteit (2013)* en *Een eigentijds curriculum (2014)* pleit zij voor een bredere opdracht dan alleen basiskennis en -vaardigheden, bijvoorbeeld voor meer aandacht voor burgerschap en 21^e eeuwse vaardigheden. In het advies *Onderwijs vormt (2011)* sprak zij zich het meest expliciet uit voor een vormingsopdracht voor het onderwijs. En in 2017 pleit zij nog voor *Het bevorderen van gelijke kansen en sociale samenhang*.

En dan verscheen eind 2019 de prachtige bundel *Dat is pedagogiek*¹² van een breed auteurscollectief. Daarin worden acht 'pedagogische kwesties' onder de aandacht gebracht aan de hand van de belangrijkste teksten uit de 20^e eeuw over pedagogiek. Geen gemakkelijke teksten, dat niet. En soms doen ze nogal gedateerd aan. Maar ze brengen wel opnieuw onder de aandacht dat er pedagogische kwesties (horen te) spelen in het onderwijs. Die kwesties zijn: emancipatie, gelijkwaardigheid, curriculum, democratisering, institutionalisering, professionalisering, vormbaarheid en de pedagogiek als wetenschap. Ik licht er hier vier kwesties uit die ik het meest van belang vind:

Emancipatie

- Bruce Springsteen zong: *I come from down in the valley, where mister when you're young, they bring you up to do like your daddy done*. Mag elk kind zijn eigen ontwikkeling doormaken en hoeft het kind niet onder het gezag van de volwassenen te staan?
- Gelijkwaardigheid
Hoe mondig, in staat om zelf oordelen te vormen over relevante kwesties, achten we kinderen? Hoe hiërarchisch of gelijkwaardig is de pedagogische relatie? Is er in de opvoedingsrelatie sprake van gelijkwaardigheid, gezag of van macht?
- Democratisering
Moet de school meer (sociale) gelijkheid realiseren? Mag onderwijs ongelijkheid reproduceren of zelfs versterken of moet onderwijs ongelijkheid verkleinen en vanuit solidariteit werken?
- Vormbaarheid
Mensen kunnen leren en zich ontwikkelen. Maar hoe kun je dat het beste stimuleren en ondersteunen, in hoeverre heb je er invloed op en op welke gebieden. Kun je eigenlijk wel opvoeden?

De hamvraag in al die kwesties is in hoeverre het onderwijs (namens de samenleving) kinderen mag of moet opvoeden, in een bepaalde richting beïnvloeden, of kinderen de ruimte moet geven om zich, elk op zijn eigen unieke wijze, te ontwikkelen.

De pedagogische opdracht anno nu

Curriculum.nu¹³ nam de zienswijze van het Platform Onderwijs 2032 over. Er moest een betere balans komen tussen kwalificatie (leren van relevante kennis en vaardigheden), socialisatie (overdracht van de gebruiken en normen van een samenleving) en persoonsvorming (je ontwikkelen tot iemand die zelf volwassen in de wereld staat). Maar zij pakte het met fluweelen handschoentjes aan. De opdracht was dat de bouwstenen uitsluitend beschreven mochten worden in de vorm van kennis en vaardigheden. Want we zijn in Nederland ultragevoelig voor staatspedagogiek, voor alles wat riekt naar dat iemand anders ons vertelt hoe we ons leven moeten leiden. Dat vinden we indoctrinatie. En we leven in een tijdperk waar het (nog?)

Want we zijn in Nederland ultragevoelig voor staatspedagogiek, voor alles wat riekt naar dat iemand anders ons vertelt hoe we ons leven moeten leiden

in hoge mate draait om wat meetbaar is. Als vakwereld doen we daar dapper aan mee door het propageren van het ontwikkelen van motorische vaardigheden of Athletic Skills die gemeenten kunnen worden met natuurwetenschappelijk onderbouwde testen. Aan de andere kant begint het tegengeluid sterker te worden: er spelen in onderwijs belangrijke zaken die niet meetbaar zijn maar wel zichtbaar of merkbaar gemaakt kunnen worden.

Er zijn dus wel geluiden waarneembaar dat het in het onderwijs om meer zou moeten draaien dan om kennis en vaardigheden alleen. In onze vakwereld was Peter Heij¹⁴ in die zin lang een eenzaam roepende in de woestijn. In dat verband is de term Bildung de laatste jaren ook weer in zwang. Normatief handen en voeten geven aan socialisatie en persoonsvorming vinden we vooral een kwestie van elke afzonderlijke school, zijn we op landelijk niveau heel terughoudend. Ik vind dat vreemd.

Onderwijs heeft in het algemeen mede tot doel om de bestaande samenleving in stand te houden en te verbeteren. Onderwijs is per definitie socialisatie en vorming. Een relevante vraag is dan: wie bepaalt wat en hoe er gesocialiseerd wordt en in welke richting gevormd? En in het kader van de toenemende tweedeling in de samenleving (rijk/arm; hoog-/laagopgeleid):

in wiens belang gebeurt dat? Het kind zelf, de ouders, de school, de samenleving? Wij denken doorgaans vooral in die volgorde. Is er niets gezamenlijks of universeels te formuleren dat geldt voor alle leden van de samenleving? Welke samenleving willen we overdragen: een waarin solidariteit, emancipatie en diversiteit centraal staan of een neoliberale waarin het zogenaamd om gelijke kansen gaat, maar dan zonder een gelijk speelveld? Wat verwachten we van onszelf en elkaar: heel vaardige dikke ikkes of empathische mensen die om anderen geven? Dus: welke Bildung bedoelen we? Die van de straat en de sociale media? Of moet het onderwijs meer zijn, een moreel kompas meegeven?

We hoeven daarbij niet de pretentie te hebben dat leerlingen door goed bewegingsonderwijs meteen ook in andere contexten dan die van bewegen en sport betere mensen worden

Specifieker: kunnen we en moeten we niet iets normatief formuleren over hoe we willen dat leerlingen zich ontwikkelen binnen bewegen en sport. We willen toch niet alleen dat leerlingen weten hoe medeleerlingen anders in bewegingsactiviteiten staan dan zij zelf? We

willen ook dat zij daar begrip en respect voor kunnen opbrengen en dat zij daar in hun eigen gedrag rekening mee houden. We eisen toch sportief gedrag, eerlijk spelen? We hebben een hekel aan pesten, aan een ander uitlachen of kleineren bij het samen bewegen. We willen dat leerlingen elkaar helpen en aanmoedigen. Ik weet zeker dat elke leraar (h)erkent dat dit een belangrijk aandachtspunt in al haar lessen is, ook al staat het niet netjes en precies in het vakwerkplan uitgeschreven.

Waarom zeggen we dat dan niet ook in de landelijke onderwijsdoelen? Dit soort gedrag zou deel uit moeten maken van ieders beweegidentiteit. Niet dat het eenvoudig is om precies te formuleren wat we dan -op landelijk niveau- van leerlingen verwachten, maar we kunnen vast wel iets zeggen waar iedereen zich in kan vinden. Een goed gesprek daarover, gevoed vanuit de onderwijspraktijk, lijkt mij zeer de moeite waard. We hoeven daarbij niet de pretentie te hebben dat leerlingen door goed bewegingsonderwijs meteen ook in andere contexten dan die van bewegen en sport betere mensen worden. Dat is Bildung uit de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw. Maar we zouden wat mij betreft wel duidelijker pedagogisch kleur mogen bekennen, vooral ten faveure van de (op allerlei aspecten) minder handige leerlingen. Daarom laten we in dit LO Magazine ook mensen aan het woord die daar een mening over hebben.

Voetnoten

¹In Curriculum.nu (<https://www.curriculum.nu>) wordt het leergebied zo aangeduid

²Stegeman, H. (2000). *Belang van bewegingsonderwijs. Over legitimatie en algemene doelstellingen van het schoolvak lichamelijke opvoeding.* Zeist, Jan Luiting Fonds.

³Crum, B.J. (2011). Vakconcepten: belang en kritische bespreking. In Stegeman, H., Mooij, C. en Brouwer, B. *Onderwijs in bewegen. Basisthema's in bewegingsonderwijs en sport op school* (2^e druk). Houten, Bohn Stafleu van Loghum.

⁴Brouwer, B (red.), Aldershof, A., Bax, H., Berkel, M. van, Dokkum, G. van, Mulder, M.J. en Nienhuis, J. (2011). *Human movement and sports in 2028. Een blik in de toekomst van lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs en sport op school.* Enschede, SLO.

⁵KVLO (2017). *Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding.* Zeist.

⁶Themanummer *Pedagogiek: van en voor de praktijk.* Van twaalf tot achttien, 2019 nr. 7. Meppel, Ten Brink Uitgeverij.

⁷Biesta, Gert J.J. (2014). *The beautiful risk of education.* Abington, Taylor & Francis Ltd.

⁸www.nivoz.nl

⁹Bijvoorbeeld <https://onderzoekonderwijs.net/2020/01/16/balanceren-tussen-pedagogische-en-maatschappelijke-opdracht-herblog/>

¹⁰<https://www.onsonderwijs2032.nl>

¹¹<https://www.onderwijsraad.nl/adviezen>

¹²Masschelein, J. (red) e.v.a. (2019). *Dat is pedagogiek. Actuele kwesties en sleutelteksten uit de westerse pedagogische traditie van de 20^e eeuw.* Leuven, Universitaire Pers.

¹³<https://www.curriculum.nu>

¹⁴Heij, P (2006). *Grondslagen van 'verantwoord' bewegingsonderwijs. Filosofische en pedagogische doordenking van relationeel gefundeerd bewegingsonderwijs.* Budel, Uitgeverij Damon

Contact

b.brouwer@slo.nl

Kernwoorden

pedagogiek, vakconcept, Bildung, curriculum, bewegingsonderwijs

Hans Dijkhoff